PROBLÉM DUÁLNÍ STRUKTURY ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ V EVROPSKÝCH TRANZITIVNÍCH EKONOMIKÁCH

V. Tamáš

Došlo: 26. června 2010

Abstract

TAMÁŠ, V.: *Problem of the dual structure of farms in European transition economies*. Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun., 2010, LVIII, No. 6, pp. 571–578

This paper deals with the dual farm structure, with a closer focus on the transitional economies of the EU. There are characterized and analyzed the factors which have a significant impact on both small family farms and the large agricultural enterprises. The part of the analysis is also the demonstration of these factors in transition economies, where the changes manifest themselves most strongly in present agribusiness. Assumptions of the development for agriculture in the early transition period significantly differed from the subsequent actual development of this sector in transition economies. Present a very diverse structure of agricultural holdings in individual economies involves extremes. Significantly different is the size of farms and their organizations. These differences are documented on the example of the Czech Republic, Slovakia and Hungary. An important role in terms of farm size play returns of scale and flexibility. The determinants of flexibility are demonstrated by the small Polish family farms.

agribusiness, competitiveness, dual structure, flexibility, structural change, transition economies, economies of scale

V různých částech světa si lze pod pojmem zemědělský podnik představit něco zcela jiného. Nejinak je tomu i v EU, kde z hlediska této problematiky existují podstatné rozdíly. Industrializace evropského zemědělství měnila od počátku jeho charakter. Na začátku reforem společné zemědělské politiky byla převážná většina evropských zemědělských podniků rodinného charakteru. V té době převažoval v Evropě názor, že právě tyto rodinné podniky by měly být klíčovým prvkem zemědělského hospodářství a hlavním cílem podpory do zemědělství. Tyto rodinné podniky ale nebyly dostatečně velké, aby mohly být efektivní a schopny přežít v prostředí silící konkurence. Postupně začalo docházet ke snižování celkového počtu farem a k celkové změně podoby celého agrobyznysu. Již v 80. letech 20. století vykazovala struktura evropského zemědělství značné změny ve prospěch velkých zemědělských podniků. Pokles malých podniků (do 5 ha) nebyl ale tak zřetelný jako pokles ze-

mědělských podniků střední velikosti, které se často nacházely na pokraji bankrotu. Na druhé straně několik velkých zemědělských podniků vytvářelo většinu produkce hospodářství. Společná zemědělská politika značně přispěla ke vzniku tzv. duální struktury zemědělských podniků, kde si velké zemědělské podniky zvykly na vysoké příjmy ze štědrých evropských cen (značně nad úrovní světové ceny) a svou činnost zaměřily na produkci nejvíce podporovaných komodit. Malé zemědělské podniky by bez vysokých evropských cen nebyly schopny přežít, navíc i k nim směřovaly podpory ze společné zemědělské politiky.

MATERIÁL A METODIKA

Cílem příspěvku je charakterizovat širší souvislosti duální struktury zemědělských podniků a zároveň specifikovat vliv rozhodujících faktorů podílejících se na změnách této struktury. Metodicky je analýza založena na komparaci vývoje ve vybra-

ných tranzitivních ekonomikách, z hlediska nejvýznamnějších faktorů určujících významnost malých a velkých zemědělských podniků z hlediska daného národního hospodářství. Analýzy jsou založeny na výsledcích zpracování dat IAMO z výsledků simulace prostřednictvím programu AgriPolis, dále z dat FAO, o vývoji sledovaných ukazatelů, a odborných periodik zaměřených na sledovanou tematiku.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Současný zemědělský podnik z evropského hlediska si lze představit od malé tradiční rodinné farmy, který je z hlediska hospodářství daného státu téměř bezvýznamný. Lze jej také chápat jako velký industriální zemědělský podnik významný pro celé hospodářství.

Vývoj zemědělských podniků v tranzitivních ekonomikách *ex ante* (podle SWINNENA, 2009) vycházel ze dvou pravděpodobných variant. V první variantě se předpokládalo, že zemědělci v tranzitivních ekonomikách mají nedostatek požadovaného lidského kapitálu a manažerských znalostí pro podnikání v tržních podmínkách. Tento argument předpovídal, že velké zemědělské podniky budou fungovat i nadále, i když ve změněných podmínkách. Ve druhé variantě bylo argumentováno tím, že vzhledem ke kolektivním a státním formám zemědělských podniků byly tyto podniky velmi neefektivní. Liberalizace trhů a odstraňování státní kontroly by tak mělo vést k jejich zhroucení, proto se předpokládala změna struktury těchto ekonomik ve smyslu rodinných farem. Ve skutečnosti se ale nezaplnila ani jedna z variant očekávání. Došlo k velké rozmanitosti zemědělských struktur v jednotlivých ekonomikách, které zahrnují extrémy.

Zemědělské podniky se velmi liší ve velikosti a v organizaci, od malých rodinných podniků po velké zemědělské společnosti; jedním z extrémů je Slovensko, kde značná část produkce pochází pouze z malé části zemědělských podniků. Menší zemědělské podniky jsou organizovány většinou jako rodinné farmy nebo podniky jednotlivců, zatímco velké zemědělské podniky lze obvykle klasi-

fikovat jako podniky právnických osob, využívající výhod z rozsahu, řízené ve stylu velkých nadnárodních korporací, vykazující různou míru vertikální integrace.

Tab. I znázorňuje tuto situaci na příkladu ČR, Maďarska a Slovenska. Ačkoliv podniky jednotlivců jsou významné jak z hlediska jejich množství, tak z hlediska počtu zaměstnanců, podíl zemědělské půdy, na které hospodaří a celkový objem jejich produkce představuje jen velmi malou část z celkové produkce zemědělství.

Na Slovensku představují farmy jednotlivců 99 % ze všech zemědělských podniků, což představuje celkem 45 % zaměstnanosti v zemědělství. Nicméně tyto podniky se podílejí jen z 20 % na celkové produkci a 18 % z celkové zemědělské půdy Slovenska. Tyto zemědělské podniky jsou často řízeny starší generací. Více než 40 % z nich patří do věkové skupiny nad 55 let. Mladší manažeři zemědělských podniků se vyskytují vzácněji (8 % v Maďarsku a 12 % v České republice).

Podle dat IAMO je zřejmé, že průměrný věk manažerů na farmách jednotlivců se stále zvyšuje. Existuje mnoho, často neekonomických motivů, které ovlivňují stárnutí manažerů zemědělských podniků jednotlivců. Takovým motivem by mohla být např. jejich vlastní odlišná identifikace, která se neshlazuje s profesním profilem v zemědělství. Tak závažné osobní rozhodnutí může být také ovlivněno věkem nebo vzděláním. Důležitou roli mají také vnější podmínky jako úroveň přímých plateb a podpora v zemědělství. Podpůrná opatření začala být obzvláště důležitá s přistoupením těchto států do EU.

Vzhledem k daným skutečnostem je budoucnost na straně malých nebo velkých zemědělských podniků? Jaké budou pravděpodobné důsledky strukturálních změn v zemědělství, stárnoucí pracovní síly a nedostatku nástupců na farmy jednotlivců v duální struktuře mnohých zemí střední a východní Evropy? Budou ostatní zemědělské podniky jednotlivců, kteří mají své nástupce, profitovat z nedostatku nástupců v ostatních zemědělských podnicích jednotlivců? Nebo to budou ve výsledku velké zemědělské podniky, které vytěží ze situace nejvíce?

I: Důležitost zemědělských podniků jednotlivců pro sektor zemědělství v ČR, Maďarsku a na Slovensku¹

I: The importance of individual farms for the agricultural sector in the Czech Republic, Hungary and Slovakia

Jednotka		ČR	Maďarsko	Slovensko
Celkem	% ze zemědělských podniků celkem	93	97	99
Zemědělská půda	% zemědělské půdy	29	49	18
Prům. vel. zemědělského pod.	ha	26	3	5
Zaměstnanci	% zaměstnanosti v zemědělství	31	81	45
Produkce	% celkové produkce v zemědělství	24	52	20
Věk vedoucího zemědělského podniku (majitele) u podniků jednotlivců				
Do 35 let	% zemědělských podniků	12	8	9
Nad 55 let	% zemědělských podniků	41	45	46

Zmíněné otázky lze řešit pomocí simulace modelu „AgriPolis“. Tento model je využíván ve Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky (IAMO) pro řešení široké řady otázek týkajících se strukturálních změn. Tento model umožňuje prozkoumat rozvoj v zemědělské oblasti, prostřednictvím praktických počítačových modelů. Klíčové vlastnosti, které se mohou odlišovat od reálných vlastností v zemědělství jako celku, zejména zemědělské podniky působící uvnitř celého systému, jsou simulovány pomocí modelů. Mezi takové vlastnosti patří například audit vlastní podnikatelské činnosti, optimalizace hospodaření a plánování investic, zohlednění vnějších podmínek, jako jsou úrokové sazby, úroveň mezd a vliv zemědělské politiky apod. Z modelové simulace „AgriPolis“ vyplývá, že zavedení přímých plateb poskytuje větší motivaci neopouštět sektor zemědělství. Pokračujícím růstem těchto plateb se tento stimul zvyšuje. Rostoucí úroveň pojistného je doprovázena zvýšením cen pronájmu, rostoucích ročních mzdových nákladů, bez ohledu na vývoj sektoru. Jakmile přestanou růst přímé platby, dojde ke snížení ziskové marže. Pro mnoho podniků, které pronajímají své pozemky, bude náhle výhodnější alternativou podnikat v nezemědělském sektoru. To je zejména případ malých zemědělských podniků. Nebudou schopny dosahovat úspor nákladů prostřednictvím úspor z rozsahu, což znamená, že budou mezi prvními zemědělskými podniky opouštějící zemědělský sektor, čímž zbývající farmy získají příležitost k vlastnímu rozšíření a využití těchto úspor z rozsahu.

Důvody dnešních diferencí zemědělských podniků v EU sahají hluboko do historie společné zemědělské politiky a dál. Tyto rozdíly mají významný vliv na tvorbu hospodářské politiky v jednotlivých zemích EU i formování současné společné zemědělské

ské politiky. Existence této duální struktury zemědělských podniků se projevuje také z hlediska flexibility jednotlivých zemědělských podniků i v přínosech z existence cenového minima. Významnou roli v těchto podmínkách má také nedokonalá konkurence, typická především pro trhy vstupů, kde lze identifikovat vliv na tržní sílu ze strany monopolu / oligopolu dodavatelských odvětví.

Jestliže vycházíme z tradičního pohledu na odvětvovou strukturu a ekonomiku a na podnikovou ekonomiku, založené na práci BAINA (1954) a jím definovaném paradigmatu struktura – chování – výkonnost, lze konstatovat, že chování jednotlivých firem v odvětví / sektoru determinuje tržní struktura a to zase determinuje výkonnost odvětví (BEČVÁŘOVÁ, 2005). Tržní struktura je určována především počtem nakupujících a prodávajících, operujících v daném sektoru a jejich relativní velikostí (tržní koncentrací), rozsahem výrokové diferenciace, velikostí bariér vstupu do odvětví a bariér výstupu z odvětví, tím, zda je produkce předmětem výhod z rozsahu a stupněm vertikální integrace a diverzifikace.

Pokud uvažujeme duální strukturu zemědělských podniků skládající se z malých rodinných zemědělských podniků a velkých industriálních podniků, je zřejmé, že velké podniky jsou efektivnější. Tento fakt vyplývá z porovnání nabídkových křivek (viz Obr. 1) malého a velkého podniku. Na úrovni světové ceny P_w , v případě volného obchodu, je schopen produkovat pouze velký podnik. Oba typy podniků mohou existovat pouze za předpokladu stanovení cenového minima $P_w + T$. Celkovou produkci za těchto podmínek získáme součtem množství obou typů podniků. Značný rozdíl je také patrný v nerovnoměrném rozdělení přebytku výrobce vytvořeným cenovým minimem, malý podnik získá

1: Rozdělení přínosů, velké a malé zemědělské podniky²
 1: The distribution of benefits, large and small farms

prostor *Amalá*, velký podnik *Avelká*. Celkový příjem majitele velkého podniku je zvýšen o přebytek výrobce získaný bez cenového minima, celkem tedy *Avelká + B*.

Vlivem industrializace a sílících globalizačních tendencí dochází ke změnám současného charakteru agrobyznysu. Industrializace zemědělství má dnes odlišnou podobu než v jejich počátcích (BOEHLJE, 2000), současná industrializace dostává charakter výrazně ovlivňovaný především pokrokem v zemědělských a komunikačních vědách. Projevy globalizace trhů (vysvětluje BEČVÁŘOVÁ, 2005) z hlediska liberalizace světového obchodu prostřednictvím snižování tarifů a netarifních bariér, kterými se jednotlivé země snaží chránit své domácí trhy a výrobce před světovou konkurencí.

Na počátku společné zemědělské politiky byla většina evropských zemědělských podniků rodinného charakteru, velká část nedokázala čelit sílící konkurenci a odcházela z trhu. Od 80. let 20. století se značně změnila velikostní struktura zemědělských podniků ve prospěch velkých průmyslových podniků. Tato situace je zvláště charakteristická pro státy EU 15. Ve státech EU 10 došlo k odlišnému vývoji, který je specifický pro každý stát tohoto celku. Z hlediska malých rodinných zemědělských podniků je zajímavá situace na polském trhu, zde může hrát významnou roli flexibilita malých zemědělských podniků.

Flexibilita zemědělského podniku hraje důležitou roli v tranzitivních ekonomikách, v rychle se

měnicím prostředí. Nedokonalá konkurence, typická pro současný agrobyznys, a prudké výkyvy poptávky spojené s procesy transformace zvyšují rizika v oblasti zemědělské činnosti; tato rizika musejí brát zemědělské podniky v úvahu. Zemědělci jsou nuceni přizpůsobit se těmto změnám s cílem zajistit si konkurenceschopnost, příjem a své budoucí přežití na trhu.

Zemědělský sektor v Polsku se vyznačuje velkým počtem malých rodinných zemědělských podniků, kterým pomáhají udržet se na trhu daňová a odvodová zvýhodnění. Přestože mají malou produktivitu, dokázaly přežít jak roky transformace, tak vstup do EU. Dalším z možných vysvětlení je, že mají flexibilnější systém výroby, prostřednictvím kterého mohou kompenzovat své nedostatky z hlediska rozsahu a relativně nízké produktivity výroby.

Malý zemědělský podnik může rychleji reagovat na změny způsobené vnějším okolím a je pravděpodobně schopen rychleji měnit svůj sortiment výrobků, nebo dokonce obměňovat produkované zemědělské plodiny, či hospodářská zvířata. Tyto možnosti pomáhají malým zemědělským podnikům snižovat nejistotu spojenou s měnicími se podmínkami na trhu a tím stabilizovat příjem těchto subjektů. Venkovské domácnosti jsou rovněž zapojeny do mnoha nezemědělských činností, což jim umožňuje přístup k dalším zdrojům peněz a tak překonat krátkodobé finanční problémy.

Navzdory určitým výhodám mají rodinné zemědělské podniky řadu nevýhod, které se týkají jejich

2: Determinanty flexibility³

2: Determinants of Flexibility

adaptace do nových podmínek na trhu. Největší překážky obvykle pocházejí z omezeného přístupu k alternativním formám financování (přístup na kapitálové trhy, finanční nejistota, z hlediska investorů) a nedostatku kvalifikovaných pracovních sil (řízení, provoz, technologie), v neposlední řadě zde často dochází k tzv. sebevykořisťování. Tyto skutečnosti naznačují, že je obtížné oddělit rodinný zemědělský podnik od zemědělské domácnosti, mnoho faktorů je tak ve vzájemně závislém vztahu. Významným problémem mohou být také institucionální a procedurální překážky na trhu s pozemky.

V tranzitivních ekonomikách, zejména na polském trhu, existují významné institucionální a procedurální překážky pro účinné fungování trhu s pozemky (uvádí CSAKI, 2001). Náklady obchodování s pozemky jsou vysoké, zejména ve srovnání s vyspělými tržními ekonomikami (USA).

Ve velmi obecné rovině je flexibilita chápána jako přizpůsobivost systému na změny. Např. flexibilita výrobních technologií je obvykle chápána jako schopnost přizpůsobit výrobní program podniku výkyvům na trhu. V odborné literatuře není definován jednoznačný teoretický rámec pro analýzu flexibility, existuje mnoho způsobů, jak ji lze měřit. Podobně je tomu u determinantů flexibility, zde lze např. vycházet ze dvou skupin faktorů ovlivňujících adaptabilitu zemědělského podniku. Jedná se o sociálně-ekonomické a demografické faktory specifické pro zemědělský podnik (viz Obr. 2). Faktory v první skupině jsou založeny na účetních údajích a změnách v průběhu času. Proměnné v druhé skupině se liší u jednotlivých zemědělských podniků, ale v čase jsou konstantní.

Jednou z důležitých otázek je, zda malé zemědělské podniky mají výhodu oproti velkým zemědělským podnikům ve flexibilnějším využívání technologií. Pro analýzu propojení mezi velikostí zemědělského podniku a flexibilitou je nutné definovat odpovídající měřítko pro velikost zemědělského podniku. Existuje mnoho různých ukazatelů pro měření velikosti podniku. Někteří autoři využívají fyzický objem zdrojů vstupujících do výrobního procesu, jako je množství zemědělské půdy, hospodářských zvířat nebo pracovních sil. Další autoři doporučují využít finanční měřítko, jako jsou bilance aktiv, příjmy, celková aktiva, standardní příspěvek na úhradu apod. Fyzická měřítko obchodní velikosti se používají pro analýzu zemědělských podniků, které se specializují buď v rostlinné, nebo živočišné výrobě.

Pokud předpokládáme inverzní vztah mezi flexibilitou a velikostí zemědělského podniku, potom malé zemědělské podniky budou flexibilnější než velké. Malé rodinné farmy v tomto důsledku mají tu výhodu, že mohou mnohem rychleji reagovat na ekonomické změny vnějšího prostředí. Na druhou stranu, i když velké zemědělské podniky jsou méně flexibilní, mohou využívat výhod z rozsahu a nízkých průměrných nákladů. Srovnání mezi flexibilitou a produktivitou je tak naprosto zřejmé.

Změny situace v zemědělství nepředstavují pouze hrozbu pro zemědělské podniky. Nabízejí také příležitosti pro zemědělce, pokud budou schopni reagovat na změny prostřednictvím přizpůsobení svých výrobních plánů odpovídajícím způsobem. Tyto změny jsou často spojeny s přerozdělováním zdrojů a novými investicemi. Přístup k dalším zdrojům příjmů může zvýšit přizpůsobivost podniků z hlediska měnící se situace v zemědělství. Jedná se o tři alternativní zdroje příjmů:

- příjmy plynoucí z činností mimo zemědělství,
- přístup k úvěrům,
- přístup ke státním dotacím.

ZÁVĚR

Vzhledem ke specifikům duální struktury a pravděpodobnému budoucímu vývoji lze očekávat zvýšenou vlnu nabídky majetku zemědělských podniků opouštějících zemědělský sektor. Po této fázi bude následovat dlouhá fáze, ve které opuštěné zemědělské podniky nebudou využívány buď vzhledem k demografické situaci, nebo vzhledem ke stavu, ve kterém byly zanechány.

Pokud budou brány v úvahu neekonomické motivy mluvící v neprospěch kariéry v zemědělství, opustí zemědělský sektor velké množství zemědělských podniků. Současná politika životního prostředí, typická štedrými podporami, nabízí mylně silnou motivaci pro vstup do zemědělství, která může být změněna nebo zrušena.

Z dlouhodobého hlediska je zřejmé, že dotace jsou kapitalizovány do rent (nájmů za půdu) a tím jsou převáděny z velké části vlastníkům půdy. Na druhou stranu, dlouhodobé zvyšování úrovně mezd mimo zemědělský sektor představuje větší motivaci k migraci, kterou bude v tomto případě pouze dočasně zmírňovat politika zemědělských dotací.

Velké zemědělské podniky budou stále častěji vznikat ze skupin zemědělských podniků jednotlivců, což jim umožní dostatečně velký zisk díky úsporám z rozsahu na všechny přímé náklady a potřebné vstupy. Silný nárůst zemědělských podniků jednotlivců upozorňuje na skutečnost, že tyto podniky v poměru ke své velikosti lze považovat stále více za fungující podobně jako velké obchodní společnosti. Tento trend lze vidět i ve skutečném životě, kde často několik zemědělských podniků jednotlivce vytvoří uskupení (partnerství), což znamená, že velikost těchto jednotlivých podniků již nemůže být automaticky ukazatel jejich právního postavení.

Z porovnání nabídkových křivek malého a velkého podniku je zřejmé, že velké podniky jsou efektivnější. Oba typy podniků mohou existovat pouze tehdy, pokud je stanoveno cenové minimum. V případě volného obchodu je schopen na úrovni světové ceny produkovat pouze velký podnik.

Významnou roli hraje flexibilita zemědělského podniku, především v tranzitivních ekonomikách. Nedokonalá konkurence, typická pro současný agrobyznys a prudké výkyvy poptávky spojené

s procesy transformace zvyšují rizika v oblasti zemědělské činnosti; tato rizika musejí brát zemědělské podniky v úvahu. Zemědělci jsou nuceni přizpůsobit se těmto změnám s cílem zajistit si konkurenceschopnost, příjem a své budoucí přežití na trhu.

Malý zemědělský podnik může rychleji reagovat na změny způsobené vnějším okolím a je pravděpodobně schopen rychleji měnit svůj sortiment výrobků, nebo obměňovat produkované zemědělské plodiny či hospodářská zvířata. Tyto možnosti pomáhají malým zemědělským podnikům snižovat nejistotu spojenou s měnícími se podmínkami na trhu a tím stabilizovat příjem těchto subjektů.

Krátkodobou finanční situaci řeší rodinné zemědělské podniky také zapojením do nezemědělské činnosti.

Přestože mají malé zemědělské podniky určité výhody, převažují nevýhody, které se týkají především adaptace na nové podmínky na trhu. Největší problémy pocházejí z omezeného přístupu k alternativním formám financování (přístup na kapitálové trhy, finanční nejistota, z hlediska investorů) a nedostatek kvalifikovaných pracovních sil (řízení, provoz, technologie). Navíc je obtížné oddělit rodinný zemědělský podnik od zemědělské domácnosti, mnoho faktorů je tak ve vzájemně závislém vztahu.

SOUHRN

Príspevok sa zaoberá širšími súvislosťami duálnej štruktúry podnikov a vlivem rozhodujúcich faktorov, ktoré sa podieľajú na zmenách tejto štruktúry. Analýza je založená na komparácii vývoje vo vybraných tranzitívnych ekonomikách. Jsou zkoumány nejvýznamnější faktory určující významnost malých rodinných farem i velkých zemědělských podniků v souvislosti s daným národním hospodářstvím. Vývoj zemědělských podniků v tranzitívnych ekonomikách ex ante vycházel ze dvou pravděpodobných variant. Ve skutečnosti se nenaplnila ani jedna. Došlo k velké rozmanitosti zemědělských struktur v jednotlivých ekonomikách, které zahrnují extrémy. Zemědělské podniky se velmi liší ve velikosti a v organizaci od malých rodinných podniků po velké zemědělské společnosti. Menší zemědělské podniky jsou organizovány většinou jako rodinné farmy nebo podniky jednotlivců, velké zemědělské podniky lze klasifikovat jako podniky právnických osob, využívající výhod z rozsahu, vykazující různou míru vertikální integrace. Významným faktorem zasahujícím do změn struktury zemědělských podniků je stárnutí managementu, zejména podniků jednotlivců. Podstatnou úlohu hrají vnější podmínky jako úroveň přímých plateb a podpor v zemědělství. Podpůrná opatření začala být důležitá s přistoupením zkoumaných ekonomik do EU. Důvody dnešních diferencí zemědělských podniků v EU sahají hluboko do historie společné zemědělské politiky. Tyto rozdíly mají významný vliv na tvorbu hospodářské politiky v jednotlivých zemích EU i formování současné společné zemědělské politiky. Existence duální struktury zemědělských podniků se projevuje také z hlediska flexibility jednotlivých zemědělských podniků i v přínosech z existence cenového minima. Významnou roli v těchto podmínkách hraje také nedokonalá konkurence, typická především pro trhy vstupů, kde lze identifikovat vliv na tržní sílu ze strany monopolu / oligopolu dodavatelských odvětví. V současném rychle se měnícím prostředí hraje flexibilita zemědělského podniku důležitou roli. Nedokonalá konkurence, typická pro současný agrobyznys a prudké výkyvy poptávky spojené s procesy transformace zvyšují rizika v oblasti zemědělské činnosti.

agrobyznys, duální struktura, flexibilita, konkurenceschopnost, strukturální změny, tranzitivní ekonomiky, výhody z rozsahu

Príspevok je jedným z výstupů výskumného záměru MENDELU MSM 6215648904, jako součást řešení tematického směru O4 "Vývojové tendence agrobyznysu, formování segmentovaných trhů v rámci komoditních řetězců a potravinových sítí v procesech integrace a globalizace a změny agrární politiky".

SUMMARY

The paper deals with the wider context of dual structure of firms and the influence of critical factors that contribute changes in this structure. The analysis is based on a comparison of development in selected transition economies. There are examined the most important factors determining the significance of small family farms and large farms in connection with the national economy. The development of agricultural enterprises in transition economies ex ante was based on the two likely options, in fact none have reached. There was a great diversity of agricultural structures in individual economies, which include extremes. Farms vary widely in size and organization of small family farms to large agricultural companies. Smaller farms are organized mostly as a family farms or businesses of individuals. Large farms can be classified as corporate enterprises, utilizing the economies of scale, exhibiting varying degrees of vertical integration. An important factor affecting the changes in farm

structure is aging management of companies in particular individuals. Essential role is played by external conditions such as the level of direct payments and subsidies in agriculture. Support measures began to be important after the accession of surveyed economies to the EU.

Reasons for today's farm differences in the EU reach deep into the history of the common agricultural policy. These differences have a significant influence on economic policy in different EU countries as well as forming the current common agricultural policy. The existence of dual farm structure is also reflected in flexibility of farms, which also benefits from the existence of a minimum price. Important role in these conditions plays an imperfectly competitive market structure, which is typical mainly for input markets, where can be identified the influence for the strength of monopoly / oligopoly on the supply side of given sector. In today's rapidly changing environment, the flexibility of farm plays an important role. Imperfect competition and sharp fluctuations in demand associated with increased risk of transformation processes in agricultural activities are typical for current agribusiness.

The paper was developed within the Research Project of MENDELUM MSM 6215648904, as a part of the solution to thematic direction No. 4 "The development tendency of agribusiness, forming of segmented markets within commodity chains and food networks in the process of integration, globalization and changes of agrarian policy".

LITERATURA

- BALDWIN, R. and WYPLOSZ, C., 2006: The Economics of European Integration. 2. Vyd. Madrid: Mateu Croma, 480 s. ISBN 10: 0-077-111192.
- BEČVÁŘOVÁ, V., 2005: Agrobiznis mění koncepci i kritéria úspěchu zemědělských podniků. In: SVATOŠ, M., Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XIV – Znalostní ekonomika. Praha: ČZU, s. 48–52. ISBN 80-213-1372-2.
- BEČVÁŘOVÁ, V., 2005: Zemědělství v agrobiznisu: Základy agrární ekonomiky a politiky. 1. vyd. Brno [s.n.], 62 s. ISBN 80-7175-891-6.
- BOEHLJE, M. D., DOERING, O., 2000: Farm policy in an industrialized Agriculture. Journal of Agribusiness 18 (1).
- CSAKI, C., LERMAN, Z., 2010: Land and Farm Structure in Poland. Discussion Paper No. 10.01, The Hebrew University of Jerusalem, The Center for Agricultural Economic Research Eurostat [online]. [Cit.2010-22-03]. Dostupné na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/main_tables.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), statistics, [online]. 2008. [Cit.2010-22-02]. Dostupné na: http://www.fao.org/fishery/countrysector/FI-CP_PL/en.
- Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO), annual, [online]. 2010. [Cit.2010-24-02]. Dostupné na: <http://www.iamo.de/nc/en/iamo/publications/iamo-annual.html>.
- SWINNEN, J. F. M., Reforms, Globalization, and Endogenous Agricultural Structures, EAAE-IAAE Seminar 'Small Farms: decline or persistence', Version: 6 July 2009.
- The Food and Agricultural Policy Research Institute (FAPRI), [online]. 2010. [Cit.2010-10-02]. Dostupné na: <http://www.fapri.org/models/>.

Adresa

Ing. Vojtěch Tamáš, Ústav regionální a podnikové ekonomiky, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 602 00 Brno, e-mail: xtamas0@node.mendelu.cz